

Драгутин П. ВУКОТИЋ*

ГЕНИЈАЛНИ ЊЕГОШ, БЕЗ ПРЕТЕНЗИЈЕ ЗА КАНОНИЗАЦИЈУ

Апстракт: Од искона до праисторије и данашњих дана, у људској цивилизацији су се рађали научници, умјетници, проналазачи и проницљиви људи, који су уздизали или разарали опстајање народа и друштвених заједница.

Са особитим поштовањем се изговарају имена славних стваралаца и проналазача, који су задужили цјелокупно човјечанство. Многи књижевници, сликари, композитори и архитекте, са својим дијелима сврстани у незаборавне легенде и енциклопедије.

Прије два вијека, у географски и демографски незначајном региону, изложеном поробљавању од стране Отоманског султаната и Аустријске империје, родио се 1. новембра 1813. године, на Његушима, Раде Томов Петровић. Својим кратким животом и непролазним дјелима, заслужио је поштовање и незаборав.

Обдарен и спреман да се посвети поезији, религији и животним неприликама у свом многоструко угроженом народу, Његош није био склон да се повлачи.

Своју религиозност је базирао на филозофским и поетским основама. Био је не-свакидашње знатижељан и веома проницљив.

Љуба Ненадовић је сматрао да: „Већег и постојанијег споменика нема. Пирамиде, гробови египатских краљева, што су друго него гомиле камења према ловћенском врху, према том владицином споменику. И кад на овом свијету нестану брегови и људи, мени се чини, још ће трајати два црногорска колоса: Ловћен и Владика”.

Кључне ријечи: *јеније, канонизација, традиција, значај историје, разозналости, сиособности, дух*

Од искона до праисторије и данашњих дана, у људској цивилизацији су се рађали научници, умјетници, проналазачи и проницљиви људи, који су уздизали или разарали опстајање народа и друштвених заједница.

По злу се памте Џингис-кан, Атила – Бич Божији и бројни безобзирни насилници, као и конструктори нуклеарних бомби, беспилотних летилица и теледиригованих ракета.

---

* Академик Драгутин П. Вукотић, ЦАНУ

С особитим поштовањем се изговарају имена славних стваралаца и проналазача, који су задужили цјелокупно човјечанство: многи књижевници, сликари, композитори и архитекте, са својим дјелима сврстани у незаборавне легенде и енциклопедије.

И у бројно малим народима рађају се велики креатори, које треба памтити и помињати. Само су римски императори прокламовали принцип *Damnatio memoriae* – забране памћења.

Прије два вијека, у географски и демографски незначајном региону, изложеном поробљавању од стране Отоманског султаната и Аустроугарске империје, родио се 1. новембра 1813. године, на Његушима, Раде Томов Петровић. Својим кратким животом и непролазним дјелима, заслужио је поштовање и незаборав.

Уосталом, Његуши су били најистакнутије црногорско племе. *Оишмали су њуђе, бранили своје и свейили њоинуле земљаке.*

СТИЦАЈЕМ фамилијарних прилика, још у раном дјетињству, од свог оца сам слушао и памтио стихове из *Горској вијенца*, који су ме подстицали да се одушевљавам мудростима и рјечитошћу овог интелектуалног великана.

Његошологија је била и остала прворазредна преокупација Црногорске академије наука и умјетности.

Сљедећим излагањима, само се одаје поштовање и памћење на достојанствено постојање и још увијек недовољно валоризовано дјеловање владике Рада.

Упркос написаном, наглашавам да се читава плејада научника, филозофа, мислилаца и књижевних посленика, из панславистичких и међународних земаља, посветила проучавању и тумачењу Његошевих дјела.

Пјесник ће почети да се уздиже у очима школованих људи читавих тридесет година послје смрти. Међутим, Његошев дух и поезија су незамјенљиви и незаборавни.

Било би сувишно навођење имена домаћих и иностраних његошолога или литературе коју су о владици Раду написали.

Овом приликом осјећам обавезу да поменем само најистакнутије, попут Слободана Томовића, аутора *Филозофско-дојословској њојмовника Њејошевих дјела* и *Енциклопедије Њејош* – која посједује монументална својства.

Вриједни су пажње, академици који су се успјешно бавили Његошем, као: Јевто Миловић, Ново Вуковић, Радомир Ивановић и многи други.

Најзад, не би се могао изоставити ни контроверзни, али веома надахнути Милован Ђилас, са два различита приступа у анализи Његоша и

његових дјела, укључујући социолошко проучавање Катунске нахије и племена Петровића, у подловћенском региону.

Заправо, Ђилас је 1952. године објавио *Лејенде о Њејошу*, у вријеме када је био шеф Агитпропа у партији. У овој књизи, он се жестоко обрачунава са студијом Исидоре Секулић, названом *Њејошу, књија дубоке оданосџи*.

Ђилас је критиковао не само Исидору Секулић и владику Николаја Велимировића, већ и многе историчаре Србије који су узгредно проучавали Његоша. Тадашње Ђиласово филозофско резонување припало је сукобу између материјализма и идеализма, у оквиру совјетских постулата.

Другу књигу, насловљену *Њејош њјесник, владар, владика*, Ђилас је писао у затвору у Сремској Митровици, од 1957. до 1959. године. У овој студији он се придржавао принципа класичне биобиблиографије, пратећи Његошев живот и рад од рођења до смрти. Ова Ђиласова књига је изузетно вриједна, заснована на синтетичко-аналитичком принципу, односно на социолошко-историјским аргументима. Заправо, Ђилас у овој другој књизи, користи историјске податке за разумијевање многих Његошевих стихова. Он истражује разлике и дилеме између Његоша као историјске личности и као пјесника.

Исидора Секулић је била не само мудра, већ и устрептала пред Владиком, пјеснички задивљена сентименталношћу цетињског усамљеника. Ђиласове *Лејенде о Њејошу* она је са резигнацијом оспаравала.

Због наведених констатација, треба занемаривати предлоге неких претенциозних књижевних аналитичара, који сугеришу нова тумачења и читања Његошевих дјела, сматрајући да су превазиђена, више фолклорна и усмена, него литерарна и високоумна, украшена васељенском проницљившошћу и недостижним духовним квалитетима.

Такође је вриједан игнорисања предлог из 1985. године, професорке Мубере Мујагић, да се Његош изостави из наставе књижевности у Сарајеву. У истом стилу је сарајевски професор Александар Кешка написао 1995. године у НИИ-у: *Мени је славни Ђорски вијенац, заиста Ђорски вијенац, здої националне и вјерске мржње*.

Његошу недостају двије године у породичној хронологији, али се родио и растао усред оскудне и геолошки огољене Катунске нахије. Из његовог ужег братства потицале су владике – Петровићи, док су супарнички саплеменици Радоњићи заступали гувернадуре.

Катунска племена су се прва отргла од турског јарма. Код Катуњана, више него код других легенди из националне прошлости, јунаштво је представљало највећу врлину.

Његошев култ јунаштва није измишљен, него идеализован, не по храбрости, већ по човјечности и отпору сваком злу.

Нажалост, у јесен 1849. године, свједочи Новица Церовић, у Биљарди при игрању билијара, владика Раде се закашљао и почео први пут да искашљава крвави спутум. Лијечио га је чувени професор Јозеф Шкода, ауторитет за плућне болести. У току 1850. године Шкода је констатовао неизљечиву плућну туберкулозу. Он је открио и анеуризму аорте код Његоша.

Његош се у почетку лијечио народним љековима – горштачком храном: медом, скорупом и јагњетином. Вјеровало је у благотворно дејство приморског и планинског ваздуха. Ни у једном тренутку дуге болести није се предавао.

Од децембра 1850. до маја 1851. године, остваривао је духовни сусрет са историјом, грабећи да у Италији што више види и сазна. Занимале су га минуле цивилизације.

Према актуелном папи, Његош није показивао посебно интересовање, сем гордост горштачког поглавара. У Цркви Светог Петра у Риму, Његош је писао стихове – како је све безначајно у поређењу са вјечним законима.

Уман човјек учи свуда и увијек, чак и умирући – тврди владика Раде.

У Његушима је било на снази правило: *Удисти али не мучиши, оишеши а не украсиши, ойросиши а не молиши за милости никоја*. То су принципи хуманости хероја. Борба за опстанак се обављала уз поштовање етичких начела.

Катуњани су били настањени на суженом простору, оскудном зиратним земљиштем и стоком. Нетрпељиви су и нестрпљиви, али гостољубиви и воле међусобна сијела и разговоре, јер *йричање је души йосласишица* којом се надокнађивала материјална оскудица и сиромаштво.

Руски инжењер капетан Коваљевски поглед с Ловћена дочарава као *камено море*.

За Пјера Лотија је поглед са Ловћена личио на *йустиињу и сйравични йејзаж са Мјесеца*.

За Лубарду: *Све је камен и све људско је из камена*.

Црногорцима је, у то доба, сваки пут био свуда пут, јер правог пута није ни било. Први пут – крчаник, од Цетиња до Ријеке Црнојевића, првио је владика Раде.

Сенатска зграда на Цетињу била је подијељена зидом – с предње стране су улазили сенатори, а са друге, задње, улазила је рогата марва, према писању свевидећег Вука Караџића.

Сенатор Стеван Перков Вукотић, најважнији Његошев помоћник, по киши је ходао бос, с опанцима испод пазуха. С Чева до Цетиња, четири сата ломатања голим камењаром, да би пред зградом Сената, опрао ноге и обуо своју чисту и суву обућу.

Храна је била једнолична и посна. Хљеб се пекао у пепелу на огњишту јер није било сачева. Владика Петар је из Русије донио сјеме кромпира, који се повремено користио умјесто хљеба.

У Црној Гори тада се живјело лично, мислило племенски, а осјећало братственички. Једино су шуме и испаше биле заједничке и око њих је долазило до међуплеменских завада и бојева.

Преко Његуша и Боке обављала се трговина робом с мора и из Венеције у Црну Гору. Истовремено, ширио се цивилизовани утицај на пуко катунско становништво.

Владике и гувернадуре нијесу били племенске поглавице. Они су бирани на скуповима црногорских главара. На тај начин су задобијали и неку врсту наследности функције. Црногорски великани потицали су махом из немаштине, неписмености и сељачке патње.

У таквим неприликама се родио и развијао Раде Томов – Његош.

Обдарен и спреман да се посвети поезији, религији и животним неприликама у свом многоструко угроженом народу, Његош није био склон да се повлачи.

Своју религиозност је базирао на филозофским и поетским основама. Био је несвакидашње знатижељан и веома проницљив.

Тежио је да у свакој цркви служи писмени свештеник, који је биран индивидуално, а Владика их је, због брзине, именовао групно. Забиљежено је да је једном приликом окупио шездесет три попа, иако је то било противно канонским принципима и устаљеној пракси.

Његош је национална осјећања стављао испред вјерских. Он је сматрао да човјек треба да се цијени по дјелима и врлинама, а не по имовини и титули.

Религиозни фанатизам је у стању да разбрати и рођену браћу. Појединци се нијесу уздржавали ни сарадње са Турцима. Рођена браћа Беговићи не само да су упадали у муслимане, него су ударали намет и у појединим црногорским селима.

Његош је спорадично облачио свештеничке одежде и вршио божију службу у цркви, претежно о великим празницима и светковинама.

У недостатку црквених звона, понегдје је пуцњем из пушке оглашаван почетак литургије.

Према мишљењу Ровинског, Његош, иако замонашен, професионално се колебао између монаха и свјетовног господара, често комплементирајући ове двије значајне функције.

У *Биљезници* је уписао многобројна сазнања, од 1846. до 1850. године. Био је аутодидакт, неизмјерно знатижељан, а истину је тражио на све стране.

У *Шћейану Малом* Теодосије Мркојевић каже:

*Самоук сам, ако што јод знадем:
јо буквици учио сам књију,
јо људима учио сам свијейи,
јо звездама дојословију.*

Потурице у Црној Гори биле су посљедица косовске трагедије и материјалних недаћа, којима су били изложени злотрећи Црногорци. Свијет који је био избјегао у црногорска брда и гудуре послје косовског пораза, дјежао је главом без обзира да би очувао биолошки опстанак.

Као што владика Данило није успио да потурчене Црногорце врати у праједовску вјеру, тако ни Његош није успио да, код Осман-паше Скопљака и других потурчених Срба пробуди националну свијест.

Његош је у *Горском вијенцу* истрагу потурица повезао са свјетским историјским збивањима и општом борбом у природи и друштву.

Иларион Руварац је тврдио да истрага потурица, на крају 17. вијека, историјски није доказана. Мит о истрази потурица преузео је ревносни Симо Милутиновић Сарајлија. Највјероватније да је истрага могла започети побуном против турског насиља и господства.

Његош је *Горски вијенац* најприје био насловио *Изви искра*. У њему је спој садашњости, прошлости и будућности. Преведен је на европске језике, иако је тешко преводив. Према Исидори Секулић, могуће је једино препјевати *Горски вијенац*.

У двије хиљаде осам стотина и деветнаест стихова, колико је записано у *Горском вијенцу*, Његош је у десетерцу саопштио велике и многобројне филозофске мисли, лирске тонове и богате ријечи – ненамјештене, али складно пронађене. Спјев садржи говорне изразе и згуснуте мисли, до данас, у нашој литератури недостижне.

Читалац не може да се наслуша Његошевих порука и да се нагледа његових звучних слика и мудрих запажања. За Владика је будућност код

оних који виде далеко. Његошеве поетске личности често се изражавају пословично, у афоризмима. Народни говорни колорит, уздиже његову дикцију *Горској вијенца*.

Уистину, Његош је био велики филозоф, пјесник, а потом и витез – поглавар Црне Горе. Уосталом, само горостасни мислиоци и рођене поете у стању су да човјекову судбину изразе узвишеном лириком, одом и химном или античком сентенцијом. Његошев народни говор украшен је бисером поезије.

Његош је још за живота, 1845. године, подигао црквицу на Ловћену и намијенио је Светом Петру Цетињском. Изразио је жељу да и он у њој буде сахрањен.

Љуба Ненадовић је сматрао: *Већеи и њосѣојанијеи сѣоменика нема. Пирамиде, ѣробови еѣиѣѣских краљева, шѣо су друѣо неѣо ѣомиле камења ѣрема ловћенском врху, ѣрема ѣѣом владичином сѣоменуку. И кад на овом свијеѣу несѣѣану дреѣови и људи, мени се чини, још ће ѣѣрајѣи два црноѣорска колоса: Ловћен и Владика.*

Штросмајер је говорио: *Вјера која раздваја, није вјера.*

Његош је ријетко облачио епитрахил и прекађивао вјернике и паству. Он се живо интересовао за сазнања тадашње астрономске науке. Основица *Луче микроkozма* заснована је на небеском поријеклу и бесмртности човјекове душе, а њен главни предмет указује на вјечиту борбу супротних принципа: добра и зла, свјетлости и мрака, ума и безумља, правде и неправде, поретка и беспоретка, закона и самовоље.

Луча микроkozма је чиста поема, *Горски вијенац* је драмско дјело, а *Лажни цар Шћейан Мали* је друштвена црногорска драма, чак и комедија – за владика Рада. У таквим спјевовима Његош је тражио оправдање за крваве обрачуне са домаћим противницима, анархистима и потурицама.

Луча микроkozма приказује Земљу као *ужасну кѣѣедру или ѣѣозоришѣе доѣѣомрских зала*. Вељко Петровић је тврдио да су стихови *Луче микроkozма* најузвишенији стихови наше поезије.

Његош је био веома знатижељан, а од стрица владике Петра учио се људскости.

Први затвор у Црној Гори основао је владика Раде, у једној кулици иза манастира. Шибикање, по угледу на кметску Русију, увео је Иван Вукотић, насељен из зетског села Голубовци. Владика Раде, поштујући црногорски понос, није често дозвољавао примјењивање таквог понижавајућег кажњавања.

Гвардија је основана у свим нахијама и свим племенима, према налогу владике Рада, од децембра 1831. године бројила је 164 припадника,

изабраних по храбрости и оданости. Имала је функцију нижег суда и полиције, а била је предвођена племенским капетанима. Увођење пореза наложено је 1833. године, али првобитно није прихваћено добровољно и без противљења.

Густав Крклец пише о Његошу: *Највећи јуџословенски њјесник живио је као оковани Прометјеј, а умро је као њусџињак. Око њејовој бесмртној лика остјало је њуџиње хладно као смртј. Остјало је нијемо дивљење и велико дјело.*

Идеја о подизању споменика Његошу на Цетињу оживљена је у вријеме обиљежавања стогодишњице његове смрти, 1951. године.

Писац ових редова био је против рушења Мештровићевог маузолеја, јер *разјрадње на Ловђену не џреба џонављати.* Новоподигнути маузолеј остаје као симбол времена у којем националне, историјске и вјерске светиње нијесу биле на особитој цијени. Одлуку црногорске владе, донијету приликом уклањања Његошеве капеле, да се она подигне на другом повољном мјесту, треба остварити и због моралних обавеза.

Био би то јединствен спомен на два историјска раздобља и два различита поимања, значаја и односа према културној баштини и моралним светилиштима.

Његош је увијек савремен и свевремен. Његова слава је бесмртна јер подстиче борбу против сиромаштва духа и тежњу ка вјечној истини. Читавог живота је дизао глас против насиља. Такав је био и остао у памћењу, као богоугодник код свих добронамјерних људи.

Владика Раде је био оснивач школа по манастирима и у већим насељима. У школама је било прилично самовоље и насиља. Поједини ђаци су носили оружје. Неколико дана ђак одсуствује из школе, а изостанке правда посјеченом турском главом.

Његош се противио сјечењу турских глава не само ради мира са Турцима, већ ради човјечности, јер тај поступак не годи благородним душама.

Владика Раде је био увијек гладан знања и није се могао заситити непрестаним новим читањем.

Његошева унутрашња политика је била узрокована честим грађанским сукобима. Он се сударао са екстремизмом црногорског менталитета, самосталним племенским јунацима, појединачним властодржачким претензијама и прихватањем туђинских власти и вјера.

У спољној политици, владика Раде је предлагао помирљив однос са сусједима, чак и иновјерницима. Он се побратимио са Али-пашом Сточевићем, оријентисаним само на везирство и агалук. Његош је настојао

да успостави пристојне односе и са Аустријом. Са појединим аустријским официрима у Котору, Владика се и коцкао.

Да је лијепа, Црна Гора се не би тако звала, она би била медена и млијечна, писао је Његош 22. октобра 1830. године, три дана по ступању на дужност.

Његош је био владар и човјек у суровим временима и бесудној земљи. У борби против зла, знао је да се послужи и присилним поступцима.

Често је читао и писао уз свијећу и кандило до дубоко у ноћ. Ујутро би попушио чибук, у подне јео једно јело, уз чашицу ракије и мало вина мијешаног са водом. Послије подне практиковао је шетњу цетињским пољем и пушење јаког љешанског дувана.

Младић невољно закалуђерен и владика преображен у владара, изразите мушке љепоте, сретао је жене које нијесу биле равнодушне према њему. Истини за вољу, Његошев љубавни живот био је пажљиво скриван. Конспирација је провођена због лоше схваћеног патриотизма, лажног морала и угледа цркве. Упркос свему, Његош се није придржавао канонских прописа и није избјегавао женско друштво. Његош се некалуђерски понашао и у Русији, гдје се често извозио са лијепим властелинкама. Његов однос према женама био је испољаван кратким еротским заносима и природним неминовностима. Пренијета је прича да ожиљак, који се косо усијецао у његову лијеву вјећу, потиче од косијера млинара, чију је ћерку господар хтио да обљуби. Укратко, ништа људско није било туђе владици Раду.

На Табљи, утврђењу изнад манастира и владичиног дворца, биле су поперене одсјечене главе. Енглез Митфорд је 1839. године избројао четрдесет пет глава, од којих се по Цетињу ширио тежак задах. Сјечење глава је практиковано као ознака јунаштва и побједе.

Дјевојке су се поносиле ако би их запросио јунак-главосијек. Сјечење глава странци су називали дивљаштвом, а Црногорци поезијом борбе. Владика Раде је ове чинове упоређивао са гиљотином. Он је сјечење глава поистовјеђивао са јуначким дјелом.

Владика је био властодржац, али не и властољубац. Он је био изузетан човјек од крви и меса, лишен било какве жеље за канонизацијом. Судећи по тестаменту, Његош је на вријеме у себи разријешо теорему живота и смрти: *Човјек је смртан и мора умријети*.

Владика Раде је писао поезију, осуђивао Црногорце, крвио се с Турцима, варакао са Аустријанцима и надмудривао са Русима.

Његова слава је бесмртна јер је подстицао борбу против тирјанства и тежњу ка истини.

Умро је без дугова, а народу је оставио новац за хљеб и барут.

По повратку из Трста, када је пароброд упловио у Бококорски залив, Његош није силазио с палубе јер је стално гледао у Ловћен. Угледавши Ловћен, владика Раде је и узвикнуо: *Нећемо се никад више раставиши*. Од тада, па до скоре смрти, никада није одлазио са Цетиња.

Умирући, 19. октобра 1851. године, окупљеним главарима који су од Његоша тражили опроштај и благослов, Владика је узвикнуо: *Љубише Црну Гору и сиротињи чинише њравду*. Потом скида камилавку и разговјетно каже: *О велики самостворитељу, њомози јадноме, но јуначком нареду, да се одржи у слози и вишешком њошићењу*.

То се десило у 10 часова изјутра, на исти дан на који је 21 годину раније невољно обукао црну ризу, а 11 дана прије него што је напунио 38 година живота.

Ништа не може одвојити пјесника од његове планине, а његове планине и народ, од бесмртног Његоша и црногорског Олимпа – Ловћена.

Нека је вјечна слава бесмртном владици Раду Петровићу.

Dragutin P. VUKOTIĆ

GENIAL NJEGOŠ WITH NO PRETENSION FOR CANONIZATION

Summary

Since the very beginning and immemorial times along the prehistory up to nowadays, throughout the human civilization the scientists, artists, inventors and ingenious individuals were born, who have either elevated or brought about destruction to peoples and societal communities.

With high respect one pronounces the names of famous creators and inventors, who have indebted all of humanity. Many authors, painters, composers and architects, found their place due to their work among the unforgettable legends and encyclopedias.

Two centuries ago, in the geographically and demographically insignificant region, exposed to slavery from the side of Ottomane sultanate and the Austrian empire, on 1 November 1813 was born, in Njeguši, Rade Tomov Petrović. With his shortlasting life and eternal works, he deserved respect and everlasting memory.

He was gifted and anxious to engage himself on poetry, religion and solving of living difficulties of his, in many ways, endangered people. Njegoš was not keen to withdraw.

He founded his religious belief on philosophical and poetic basis. He was unusually curious and very insipidous.

Ljuba Nenadović stated that „There is no greater and durable monument. The piramides, graves of Egyptian kings, what are then piles of stones compared to Lovćen pick, to that monument of our bishop. And when there will be left no hills and men, it seems to me, will still endure two Montenegrin colossus: Lovćen and the Bishop”.